

Introductie van nieuwe modellen in het assortiment van Gambier: Pipes Néogènes.

De aankoop van een aantal bijzondere pijpen van Gambier behorende tot de groep 'Néogènes' was aanleiding om een artikel te schrijven.

Gambier heeft aan groepen pijpen nummers toegekend. Het gebruik van serienummers is in de oudste catalogus (1840) van toepassing op alle pijpen. De manchetspijpen zijn naar gelang de grootte of type decoratie ingedeeld in 7 series, de steelpijpen zijn gerangschikt in 11 series. Bij de manchetspijpen blijft het indelen in series met nummers langer in gebruik, de catalogus uit 1894 heeft de pijpen ingedeeld in 8 series manchetskoppen waarbij de 1e série de grootste koppen betreft zoals Bayard, Catharine de Médicis, Mandarin, Boileau en la Vallière. Alleen in de catalogus van 1840 worden ook de gesteelde pijpen ingedeeld in genummerde series. Latere catalogi maken een hoofdindeling met groepen pijpen die per categorie een algemene naam kregen zoals de Néogènes, de individuele pijpen binnen deze groep werden vervolgens met naam en vormnummer afgebeeld. Zo zien we in de catalogus van 1868 bij de steelpijpen onder andere de Fantaisies émaillées, Taxiles, Aristophanes, Crème Gambier en Néogènes. Onder bijvoorbeeld de categorie Taxiles worden vervolgens 13 verschillende modellen afgebeeld met vormnummer en naam.

Aan steelpijpen met in de meeste gevallen een geheel versierde kop werd de naam 'fantaisie' gegeven waarvan de gezichtspijpen de grootste groep vormt. Onder deze bij verzamelaars geliefde groep vallen ook een aantal pijpen met florale decoraties. Een aparte groep met opvallende ontwerpen wordt als 'fantaisie extra' aangeduid, zoals bijvoorbeeld 'Bou Maza', no 829. In totaliteit had Gambier ongeveer 350 verschillende fantaisies in het assortiment waarvan de eerste ontwerpen al in de catalogus van 1840 afgebeeld worden. In die catalogus wordt de benaming echter ook toegekend aan een aantal gladde steelpijpen.

Het indelen van de pijpen in series is door pijpenfabrieken enerzijds gebruikt voor de berekening van de productieprijs of kostprijs. De kosten en benodigde arbeidstijd ligt voor pijpen van een serie op een vergelijkbaar niveau waardoor een eenheidsprijs gehanteerd kon worden voor alle modellen van een bepaalde serie.¹ Anderzijds was de indeling van pijpen in series en groepen handig bij het opgeven van bestellingen pijpen bij de fabriek. Handelaren hebben zich vaak tot de verkooppunten in Frankrijk gewend die bekend stonden als 'depôt de pipes Gambier' waarvan Rue de l'Arbre sec in Parijs de bekendste was. Daarnaast heb ik diverse voorbeelden in mijn verzameling waarbij een bestelling op briefpapier rechtstreeks bij de fabriek werd gedaan. Bij deze bestellingen werd de serienaam altijd gebruikt voor het plaatsen van een bestelling. Vaak werden bij bestellingen naast de serienaam ook de vormnummers geschreven als men een specifiek model wilde, daarnaast zijn er ook veel voorbeelden waarbij de keuze binnen een serie aan de verkoopafdeling van de fabriek werd overgelaten. De bestelling werd in die gevallen dan bijvoorbeeld aangeduid met '1 grosse néogènes assorties'.

Néogène pijpen van Gambier

Gambier volgde bij het maken van ontwerpen vaak de actualiteit van dat moment, er zijn diverse voorbeelden van pijpen die naar aanleiding van actuele onderwerpen uit bijvoorbeeld politiek of theater uitgebracht werden. De benaming 'Neogène' voor pijpen volgde ook kort nadat deze naam op een ander gebied in de actualiteit verscheen.

Het was de Oostenrijkse paleontoloog Moriz Hörnes (1815 – 1868) die de benaming Néogène voor het eerst in 1853 gebruikte. De naam betekent 'nieuwe geboorte' en is door Hörnes gebruikt bij onderzoek naar gesteentelagen in het Weense bekken en aanduiding voor een geologisch tijdperk wat duurde van 23,03 tot 2,58 miljoen jaar geleden. Deze nieuwe aanduiding in de geologie zal rond 1853 veel publiciteit hebben gekregen en de naam bleek een inspiratiebron bij de ontwerpers van Gambier om 'nieuwe' modellen mee aan te duiden.

Gambier gebruikte de naam Néogène voor met name steelpijpen tot een lengte van +/- 14 cm die niet onder een andere categorie vallen zoals bijvoorbeeld de Fantaisies, Belges of Marseillaises. Het zijn vaak gladde modellen maar ook met decoraties. Gambier introduceert de nieuwe benaming kort na de publicaties van Moriz Hörnes, al in 1854 komen we vermeldingen tegen in kranten. In le Tintamarre: "*la nouvelle pipe dite: Néogène de la maison Gambier*".² De benaming Néogène werd later ook toegekend aan manchetspijpen met in de regel een gladde ketel. Deze têtes Néogènes zien we voor het eerst in catalogus van 1868. In totaliteit heeft Gambier ongeveer 500 verschillende Néogène modellen gemaakt.

---

¹ Website Amsterdam pipe museum, 'pijpen in soorten en maten- verdeling in series'.

² La Tintamarre 5 februari 1854

Hieronder wil ik een aantal Néogènes in detail bespreken. De pijpen zijn afkomstig uit een oude collectie en zijn allen door dezelfde eigenaar met zorg gebruikt en beroekt. Ook al had Gambier ruim 500 Néogènes in het assortiment, veel van deze modellen zijn erg schaars. Het was daarom bijzonder om in 1 keer deze groep aan te kunnen schaffen.

No. 385, Néogène Vase. Steelpijp met een rechtopstaande ketel van 4,7 cm waarvan de onderzijde uitloopt in een scherpe punt die de hiel vormt. De ketel heeft gelijkenissen met de zogenaamde Aristophane pijpen van Gambier, die hebben echter een gladde steel. Bij deze pijp met een rechte steel van 12,5 cm zien we na ongeveer 2 cm een dikke ring die de suggestie wekt dat het hier om een manchetspijp gaat. Achter deze ring is tussen smallere ringen een afgeplat gedeelte. Op gladde stukje steel achter de eerste verdikking op de steel is de merknaam gestempeld. Gambier had meer steelpijpen waarbij een manchetvorm verwerkt is in de steel waardoor de suggestie wordt gewekt dat het om een manchetspijp gaat: no. 215 (Néogène Havanaise), no. 363 (Néogène Tuyau Corne), no. 373 (Néogène Gland) en no. 381 (Néogène Calumet) Alleen in de catalogi uit 1868, 1879 en 1886 is deze pijp afgebeeld, daarna komen we hem alleen nog tegen in de nomenclatuurlijst van de catalogus uit 1894.

Afb.1 Néogène Vase, no. 385

No. 611, Néogène Feuilles et côtes. Pijp met een ovale ketel en een afgeplatte steel eindigend met een knoopmondstuk. De schuingeplaatste ketel heeft verticale, gebolde knorren. Rondom de ketel zijn 4 omhoogstekende gearceerde bladeren aangebracht. Op de plaats van de hiel is een bloemmotief aangebracht. In de groep pijpen die ik heb aangekocht was dit model in twee formaten aanwezig. Op de steel met een lengte van 14 cm is met een itagliostempel de fabrieksnaam aangebracht. Dit model komt voor in drie formaten, 611 petite, 611b moyenne en 611t grande.

Afb.2 Néogène Feuilles et côtes, no. 611

No. 1013, Néogène lacet. De basisvorm van deze pijp is een steelpijp met een kleine, bekervormige ketel van 3,4 cm hoog. Rechte steel van 12,5cm eindigend in een afgeplat mondstuk met knoop. Op de steel is met een intagliostempel de fabrieksnaam aangebracht. Een doek van kant (lacet) vormt de decoratie van de ketel die hiermee omwikkelt is. De geplooidde doek is rondom de ketel geslagen en met kleine knoopjes aan elkaar vastgemaakt. Dit model wordt voor het eerst in de catalogus van 1865 afgebeeld, na 1894 vinden we dit model niet meer terug in de catalogi.

Afb.3 Néogène Lacet, no. 1013

No. 1119, Néogène courbe à fleur. Dit is een opvallende pijp met de ketel in een omgekeerde peervorm en een gebogen, oplopende steel met afgeplat mondstuk. Op de voorzijde van de ketel zijn bloembladeren aangebracht met daaronder een hangende bloemknop. Op de onderzijde van de ketel van bijna 5cm een gearceerde bladvorm die doorloopt op de onderzijde van de steel. De gebogen met steel met de fabrieksnaam heeft een lengte van 12,5 cm.

Afb.4 Néogène courbe à fleur, no. 1119

No. 1161, Néogène feuille sur le tuyau. Steelpijp met een bolle ketel van 2,9 cm hoogte, rechte steel van 12 cm met een afgeplat mondstuk met knoop. Op de steel is met een intagliostempel de fabrieksnaam aangebracht. De bolle ketel lijkt tegen de schuin naar voren gerichte hiel aangeplakt te zijn. Op de hiel twee kleine bloemetjes. In de steelhoek loopt een blaadje van de steel schuin omhoog naar de ketel. Dit model komt voor in drie formaten, 1161 petite, 1161b moyenne en 1161t grande. Productie tussen 1865 en 1900.

Afb.5 Néogène feuille sur le tuyau, no. 1161

No. 1169, Néogène figure sans yeux. Een bijzonder ontwerp waarbij een gestileerd gezicht zonder ogen is weergegeven op een ovale, schuingeplaatste ketel. Op de voorzijde van de ketel is gedetailleerd een neus, mond en kin te zien. De rest van het gezicht loopt vloeiend over in de gladde ketel. De ketel heeft een hoogte van 4 cm, de afgeplatte steel eindigend met een knoopmonstuk heeft een lengte van 11 cm. Op de steel is met een itagliostempel de fabrieksnaam aangebracht. Dit model wordt voor het eerst in de catalogus van 1865 afgebeeld, na 1894 vinden we dit model niet meer terug in de catalogi. Een vergelijkbaar ontwerp is no. 1425, Néogène bonnet de nuit waarbij ook alleen een neus, mond en kin zichtbaar zijn. De rest van het gezicht verdwijnt onder een gladde kap.

Afb.6 Néogène figure sans yeux, no. 1169.

Afb.7 Néogène bonnet de nuit, no. 1425, afbeelding uit catalogus 1894.

No. 1083, Néogène talon à côtes pointues. Dit model heeft een staande ketel en een rechte steel waarop met een itagliostempel de fabrieksnaam is aangebracht. De steel is achter de ketel afgeplat, vervolgens rond en uitlopend in een afgeplat mondstuk met knoop. De onderste helft van de ketel heeft lobben die naar onderen uitlopen in een scherpe, omgebogen punt die de hiel vormt. De steel loopt bij de aanzet uit in twee gladde krullen die tegen de ketel rusten. Hoogte van de ketel is 4,2 cm, de steellengte is 12 cm. In productie bij Gambier tussen 1865 en 1900.

Afb.8 Néogène talon à côtes pointues, no. 1083